

ВІДГУК

**офіційного опонента доцента, кандидата психологічних наук, доцента
закладу вищої освіти кафедри загальної і медичної психології
Національного медичного університету імені О.О. Богомольця
Луньова Віталія Євгенійовича на дисертацію
Кононенка Кирила Олексійовича
«Психологічні особливості смислової кризи особистості та її подолання»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань
05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія**

Актуальність дослідження. В умовах тривалої соціально-політичної нестабільності, спричиненої війною в Україні, питання збереження психологічної стійкості та сенсожиттєвих орієнтацій набувають виняткової значущості. Сучасне українське суспільство стикається з безпрецедентними викликами, які спричиняють масове екзистенційне напруження, втрату сенсів і погіршення ментального здоров'я значної частини населення. У цьому контексті тема смислової кризи особистості не лише зберігає, а й істотно посилює свою актуальність як предмет міждисциплінарного наукового аналізу. Дисертаційна робота Кононенка К.О., виконана в межах наукової школи професорки Наталі Родіної в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова ґрунтується на розумінні того, що глибинне переживання втрати сенсу життя є не просто індивідуальною проблемою, а симптомом ширших цивілізаційних і культурних трансформацій, у яких особистість часто втрачає звичні орієнтири.

Особливо цінною виглядає спроба автора осмислити смислову кризу в межах цієї наукової школи не як статичний стан, а як динамічний процес, у межах якого можливе не лише деструктивне занурення, але й зростання, оновлення особистості, тобто – потенціал посттравматичного оновлення в системі моделювання копінг-ресурсів. Враховуючи масштабні гуманітарні наслідки війни, акцент на вивченні волонтерського контингенту є науково виправданим і суспільно значущим. Саме ця група демонструє високий рівень залученості до подолання травматичних обставин і може слугувати «індикатором надії» в умовах колективної кризи.

Невирішені питання, на які відповідає дослідження. Дисертаційна праця відповідає на низку ключових запитань, які дотепер залишалися недостатньо розробленими в українській психологічній науці. Насамперед ідеться про структурну концептуалізацію феномена смислової кризи, яка до цього часу розглядалася фрагментарно, часто в межах загальних уявлень про життєву кризу чи екзистенційний вакуум. Автор вводить до наукового обігу багатовимірну модель смислової кризи, що включає екзистенційну тривогу, ціннісно-смилові орієнтації, життєстійкість, особистісну структуру та соціально-демографічний контекст.

Крім того, робота заповнює лакуну, пов'язану з емпіричним виміром подолання смислової кризи. Якщо раніше у фокусі дослідників переважно

перебували патерни деструктивної копінг-поведінки, то Кононенко К.О. акцентує увагу на адаптивних механізмах, таких як «фокусування на позитиві», «аналіз проблеми» чи «пошук соціальної підтримки». Це відкриває можливості для формування нових психопрофілактичних програм у контексті роботи з наслідками війни.

Таким чином, дисертація не тільки заповнює наукову нішу, а й пропонує методологічну основу для подальших досліджень з екзистенційної психології, кризового консультування, клінічної психології та психогігієни.

Методологічна доцільність та наукова апробація. Методологічний апарат дисертаційного дослідження Кононенка К.О. вирізняється високим рівнем обґрунтованості та внутрішньої узгодженості з провідними концепціями сучасної психології. Теоретичне підґрунтя дослідження опирається на системний підхід, саноцентричну парадигму, екзистенційну філософію (В. Франкл, І. Ялом, П. Вонг) та концепції копінг-поведінки (С. Фолкман, Р. Лазарус), що забезпечує міждисциплінарну глибину й концептуальну новизну дослідження. Добір психодіагностичних методик є методично доцільним та відповідає заявленим цілям і завданням. Вибірка є репрезентативною для цільової групи волонтерів, що підсилює валідність висновків. Okремо варто підкреслити ретельну процедуру емпіричної верифікації розробленої теоретичної моделі.

Результати дослідження пройшли всебічну наукову апробацію: опубліковано 3 фахові статті у виданнях, включених до переліку МОН України, а також тези доповідей на численних міжнародних і всеукраїнських конференціях. Висока практична значущість результатів підтверджується впровадженням напрацювань у діяльність благодійних та громадських організацій. Така інтеграція результатів у практику психопрофілактичної роботи є переконливим свідченням актуальності та прикладного потенціалу дослідження.

Перший розділ дисертаційної роботи Кононенка К.О. демонструє ґрунтовний теоретико-методологічний аналіз проблеми смислової кризи особистості, вирізняючись системністю, міждисциплінарністю та академічною зрілістю викладу. Автор здійснює аналітичний огляд широкого кола джерел — від класичних позицій екзистенційної психології до новітніх концепцій посттравматичного зростання, поєднуючи філософські, психологічні та клінічні підходи. Значною перевагою є впровадження типологічного аналізу кризових станів із залученням вітчизняної (Л. Гримак, Т. Титаренко, С. Максименко) та зарубіжної (В. Франкл, І. Ялом, С. Мадді, П. Вонг) наукової традиції.

Автор коректно розмежовує поняття «життєва», «екзистенційна», «ціннісна» та «смилова» криза, показуючи логіку їх концептуального розгортання та психогенез. Розділ також містить низку якісних авторських узагальнень, які можна вважати внеском до розвитку вітчизняної кризової психології. Особливу увагу приділено феномену екзистенційної тривоги як ключовому психодинамічному чиннику смислової дезорганізації, що відповідає актуальним тенденціям у дослідженнях травми. У підсумку,

перший розділ не лише задає чітку теоретичну рамку для всього дослідження, а й демонструє аналітичну зрілість автора та його здатність до глибокого системного мислення.

Другий розділ дисертації Кононенка К.О. вирізняється чіткою методологічною структурованістю, послідовністю викладу та належною емпіричною аргументацією. Автор демонструє глибоке розуміння методологічних засад психологічного дослідження, зокрема системного, саноцентричного й інтегративного підходів, які концептуально узгоджуються з теоретичним підґрунтям першого розділу. Важливо, що методологічні принципи не залишаються абстрактними — вони конкретизуються через вибір відповідного психодіагностичного інструментарію, адаптованого до українського контексту.

Особливу наукову цінність становить обґрунтування вибірки, яка є репрезентативною для цільової групи волонтерів, залучених до діяльності в умовах війни. Автор чітко описує етапи дослідження, критерії добору учасників, процедури анкетування та тестування, що відповідає стандартам наукової валідності. Застосовані методи, зокрема опитувальники екзистенційної тривоги, життестійкості, копінг-стратегій та сенсу життя, забезпечують глибокий і багатовимірний аналіз досліджуваного явища.

Окремо слід відзначити обґрунтованість вибору статистичних методів аналізу, які використовувалися з метою верифікації гіпотез. Автор грамотно поєднує якісний і кількісний підхід, демонструючи володіння сучасними засобами математичної статистики. Отже, другий розділ є переконливим свідченням того, що емпірична частина дослідження була не лише ретельно спланована, а й методично реалізована на високому науковому рівні.

Третій розділ дисертації Кононенка К.О. є ключовим етапом реалізації наукової концепції автора та вражає комплексністю, логічною завершеністю і глибокою аналітичністю. Він демонструє не лише вміння працювати з емпіричним матеріалом, але й здатність концептуалізувати отримані результати в межах цілісної психологічної моделі смислової кризи особистості. Структура розділу чітко витримана: від аналізу соціально-демографічних характеристик до верифікації теоретичної моделі. Така послідовність дозволяє не лише продемонструвати валідність обраних гіпотез, а й побачити логіку розвитку дослідження як процесу.

Серед особливих переваг варто виділити глибокий аналіз патернів поведінки, притаманних респондентам, які переживають смислову кризу, та протиставлення цих даних психологічному профілю осіб без верифікованої кризи. Чітке розмежування між адаптивними та неадаптивними копінг-стратегіями, виявлене на основі статистично достовірних показників, має не лише наукову, а й високу практичну цінність для психологічної інтервенції в умовах воєнного часу.

Надзвичайно важливим є також підтвердження теоретичної моделі через емпіричні дані: автор переконливо доводить, що такі підсистеми, як екзистенційна тривога, ціннісно-сміслові орієнтації, життестійкість та структура особистості, є не лише теоретичними конструкціями, а й реальними

детермінантами подолання кризи. Автор демонструє високий рівень культури статистичного мислення, грамотно використовуючи кореляційний аналіз, порівняльні таблиці та логічно інтерпретуючи зв'язки між змінними. У такий спосіб третій розділ не просто підтверджує вихідні теоретичні засади дослідження, а й слугує емпіричним доказом актуальності, ефективності та практичної доцільності розробленої моделі.

Дисертація Кононенка К.О. відзначається безсумнівною **науковою новизною**, що проявляється як на рівні концептуального осмислення феномену смислової кризи, так і в розробці авторської моделі її подолання. Уперше в українській психологічній традиції здійснено інтегративну концептуалізацію смислової кризи як багатовимірного феномена, в основі якого лежить складна взаємодія екзистенційної тривоги, особистісної структури, життєстійкості та ціннісно-смилових орієнтацій. Запропонована автором модель не тільки збагачує теоретичний дискурс, але й має потенціал для міждисциплінарної екстраполяції – у сферу клінічної психології, психотерапії, кризового консультування та психогігієни.

Новизна також проявляється у чіткому виокремленні двох емпіричних груп (з верифікованою кризою та без неї) та порівняльному аналізі їхніх психологічних характеристик і копінг-стратегій. Це дозволило встановити низку раніше не описаних закономірностей, зокрема — зниження частоти використання дезадаптивних копінг-стратегій у волонтерів із сформованими ціннісними орієнтирами, або ж виявлення особливої форми екзистенційної тривоги як реакції на бойову дійсність.

Практична значущість дослідження є безсумнівною й підтверджена як впровадженням розроблених матеріалів у діяльність низки освітніх і громадських організацій, так і інтеграцією результатів у навчальні програми вищих навчальних закладів. Розроблений психодіагностичний інструментарій та описана модель смислової кризи вже використовуються в освітньому процесі Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, Одеського національного економічного університету та в роботі благодійних і волонтерських структур. Ці результати мають прикладну цінність для професійної підготовки психологів, роботи з волонтерами, ветеранами, особами, що пережили гостру кризу, та в системах психосоціального супроводу.

Таким чином, дисертаційна праця не лише збагачує наукову парадигму української психології, але й відкриває перспективи для створення ефективних практичних програм подолання смислових криз у реаліях сучасного суспільства.

Високо оцінюючи отримані результати та рукопис дисертаційної роботи хочу запропонувати **дискусію навколо наступних питань**.

1. У розділі 1.1 автором здійснено глибокий аналіз понять «смилова криза», «екзистенційна криза», «життєва криза». Яким чином автор диференціює "смилову кризу" від суміжного поняття "екзистенційного вакууму" у термінології В. Франкла? Чи є ці поняття функціонально

ідентичними у межах дисертаційного дослідження, чи розмежовуються за структурою та психодинамікою?

2. В роботі зазначено, що у вибірці дослідження взяли участь 118 волонтерів, серед яких 68 жінок та 50 чоловіків. У зв'язку з цим виникає питання: як ви можете прокоментувати гендерні відмінності у структурі смислової кризи, наприклад у домінуванні певних типів екзистенційної тривоги чи у виборі копінг-стратегій? В цьому аспекті цікавими є спостереження автора.

3. У третьому розділі автор зазначає, що досліджувані з високим рівнем життєстійкості частіше використовують адаптивні копінг-стратегії: «Фокусування на позитиві», «Пошук соціальної підтримки», «Аналіз проблеми». Цікаво почути роздуми автора про взаємозалежність між рівнем життєстійкості та частотою використання конкретних копінг-стратегій? Чи виявлено такі зв'язки і як їх можна проінтерпретувати з точки зору концепції С. Мадді?

Загальний висновок та оцінка дисертації. Разом із тим висловлені питання не знижують загальної високої оцінки дисертаційної роботи. Дисертаційна робота Кононенка Кирила Олексійовича «Психологічні особливості смислової кризи особистості та її подолання», є самостійною завершеною науковою працею, яка має вагоме теоретичне та практичне значення для психологічної наук. З огляду на доведену актуальність, наукову новизну, теоретичне і практичне значення отриманих результатів, висновків, коректність викладення матеріалу, робота, що розглядається цілком відповідає вимогам щодо дисертацій, зокрема, «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 зі змінами внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 року та №502 від 19.05.2023 року, а її автор, Кононенко Кирило Олексійович, **заслуговує на присудження ступеня доктора філософії** з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Офіційний опонент:

доцент закладу вищої освіти
кафедри загальної і медичної психології
Національного медичного університету
імені О.О. Богомольця,
к.психол.н., доцент

